

Object Agreement: A Syntactic Phenomenon in Middle Persian Zoroastrian Texts

Vol. 17, No. 4, Tome 94
pp. 71- 101
Winter 2027

Seyyed Mahdi Sadati Nooshabadi¹  & Narjes Banou Sabouri^{*2} 

Abstract

This study investigates the syntactic phenomenon of verb–object agreement in Middle Persian Zoroastrian texts and examines the conditions governing its occurrence. The research adopts a descriptive-analytical approach and is based on library research methods. Linguistic data were collected from a range of Middle Persian Zoroastrian texts representing different genres and subject matters and were analyzed within the theoretical framework proposed by Mary Dalrymple and Irina Nikolaeva (2011). The findings indicate that object agreement in Middle Persian Zoroastrian texts cannot be explained on the basis of information structure. Contrary to the predictions of Dalrymple and Nikolaeva’s framework, the occurrence of object agreement does not appear to be conditioned by discourse-related factors. Rather, the analysis suggests that object agreement constitutes a tense-sensitive syntactic phenomenon, occurring exclusively in the simple past tense of transitive verbs. Furthermore, the results point to the possibility that this agreement pattern reflects a gradual diachronic development toward the emergence of the applicative system observed in several contemporary Iranian languages. These findings contribute to a better understanding of the historical syntax of Middle Persian and provide new insights into the evolution of agreement systems in Iranian languages.

Keywords: agreement system, object agreement, feature valuation, Middle Persian Zoroastrian.

Received: 21 April 2022
Received in revised form: 26 August 2022
Accepted: 11 September 2022

¹ PhD in Linguistics, Payame Noor University, Tehran, Iran;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2230-8498>

² Corresponding author, Associate Professor in Linguistics, Payame Noor University, Tehran, Iran, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7414-3061>, Email: n.sabouri@pnu.ac.ir

1. Introduction

The agreement system plays a central role in valuing uninterpretable features during syntactic derivation. Within the framework of the Minimalist Program proposed by Noam Chomsky (2000), agreement serves to value uninterpretable features that enter the computational system without semantic content, thereby enabling convergence at both the logical form (LF) and phonological form (PF) interfaces. More generally, agreement is manifested when a linguistic element displays grammatical information whose source lies elsewhere in the syntactic structure (Corbett, 2006).

One of the most common manifestations of agreement is subject–verb agreement, through which the person and number features of the verb are valued by the corresponding ϕ -features of the subject. These ϕ -features enter the derivation as unvalued and uninterpretable and are subsequently valued through an agreement relation with the subject.

In Contemporary Persian, verbal agreement is restricted to the subject. The person and number features of the verb are valued exclusively by the corresponding features of the subject, and no other constituent participates in this agreement process. However, evidence from Middle Persian Zoroastrian texts suggests the existence of an additional agreement pattern involving the direct object. In clauses containing a transitive verb in the simple past tense, the canonical subject–verb agreement pattern is absent, and the object assumes the role of valuing the person and number features of the verb. This phenomenon may therefore be characterized as object agreement.

The present study investigates object agreement in Middle Persian Zoroastrian texts and examines the conditions governing its occurrence. The analysis is conducted within the theoretical framework proposed by Mary Dalrymple and Irina Nikolaeva (2011). Adopting a descriptive-analytical approach, the study explores whether object agreement in Middle Persian is conditioned by the informational structure of the object or by other syntactic factors.

Research Question

The study seeks to answer the following research question:

How is object agreement realized in Middle Persian Zoroastrian texts, and what factors govern its occurrence?

2. Literature Review

Object agreement should be distinguished from Differential Object Marking (DOM), a grammatical phenomenon that marks direct objects according to factors such as definiteness, specificity, or topicality. DOM has been documented in more than 300 languages and was first systematically described by Georg Bossong (1985). In contrast, object agreement involves the valuation of the verb's person and number features by corresponding features of the object.

Previous studies have identified a number of conditions that facilitate object agreement. According to researchers such as Bernard Comrie (1981), William Croft (1988, 1990), and Paul Hopper and Sandra Thompson (1984), factors such as definiteness, animacy, person, and number play an important role in licensing object agreement. Hopper and Thompson (1984) argue that while subject–verb agreement typically encodes the person and number features of the subject, object agreement often reflects semantic properties of the object, particularly definiteness and animacy.

Research by Comrie (1981), Croft (1988, 1990), Givón (1976), and Bentley (1994) further suggests that the semantic features associated with object agreement are organized hierarchically. Two commonly cited hierarchies are presented below:

Definiteness Hierarchy: Definite > Indefinite

Animacy Hierarchy: Human > Animate > Inanimate

Most research on object agreement has focused on African languages, where diverse agreement systems have been documented. In many of these languages, verbal morphology reflects semantic and grammatical properties of the object through affixation and other morphophonological processes.

For example, Ted Seidl and Alexis Dimitriadis (1997) demonstrated that object marking in Swahili is optional and influenced by factors such as prosodic prominence, object definiteness, and discourse context. Similarly, Berrou and Borstel (2016) examined object agreement in several African languages and concluded that agreement may be expressed through verbal affixes, tonal alternations, and other verbal modifications. These mechanisms encode grammatical properties of the object, including person and gender. Because object agreement in these languages often reflects semantic relationships between the verb and object rather than purely syntactic dependencies, Berrou and Borstel argue that such systems exhibit characteristics associated with applicative alignment structures.

3. Methodology

This research is descriptive-analytical and classified as a library-based study regarding data collection. This research has been conducted on the basis of Dalrymple and Nikolaeva's (2011) theoretical foundations. Linguistic data were manually collected from various Middle Persian Zoroastrian texts covering religious, advisory, prophetic, jurisprudential, and legal topics. These texts include Denkard 5, Minu-ye Khrad, Bundahishn, Ardaviraf-nama, Rivayat-e Azar Farnbay, Vizidagiha-i Zadasparam, and manuscript M.O. 29. This qualitative research aims to clearly present and analyze the subject based on the Dalrymple and Nikolaeva's (2011) foundations.

4. Results

The analysis of linguistic data from Middle Persian Zoroastrian texts indicates

that the valuation of verbal ϕ -features generally occurs through agreement with the corresponding ϕ -features of the subject. However, under specific grammatical conditions, the valuation of the verb's ϕ -features is instead determined by the corresponding features of the direct object. This pattern occurs exclusively in clauses containing transitive verbs in the simple past tense.

In the simple past paradigm of Middle Persian transitive verbs, the past stem—historically derived from a participial form—was employed regardless of the person and number of the subject. When a transitive verb occurred with a direct object, the past stem was frequently followed by a present indicative form of the auxiliary verb *ah-* ('to be'), which agreed in person and number with the object. Consequently, verbal agreement in these constructions was controlled by the object rather than the agent, resulting in an object-agreement pattern.

From a typological perspective, the analyzed examples reveal that neither agents nor direct objects, whether realized as noun phrases or pronouns, were morphologically marked for grammatical case. Instead, grammatical relations were primarily identified through word order and verbal morphology. This observation is particularly significant in light of the split alignment systems found in many Iranian languages, where tense often determines the alignment pattern expressed by verbal morphology.

In numerous contemporary Iranian languages, present-tense forms display a nominative–accusative alignment pattern, whereas past-tense forms exhibit an ergative or split-ergative alignment. One manifestation of this pattern is found in languages in which the agent of a transitive clause receives non-subject marking while the object functions as the agreement controller. For example, studies of Tati varieties have shown that verbal agreement may be controlled by the object rather than the agent (Karimi, 2013). Karimi further notes that object agreement and subject clitic doubling generally do not co-occur, as both compete for the same agreement domain.

Nevertheless, the object-agreement constructions observed in Middle Persian Zoroastrian texts cannot be fully equated with the applicative or

alignment systems found in contemporary Iranian languages. First, the verbs involved are ordinary transitive verbs rather than applicative predicates. Second, the data do not exhibit distinct case-marking systems for subjects and objects. Third, subject clitics, which play an important role in many modern Iranian alignment systems, are absent from the constructions examined here. Consequently, the agreement pattern found in Middle Persian represents a distinct historical phenomenon rather than a fully developed applicative or split-alignment system.

The findings further demonstrate that object agreement occurred only when the tense of a transitive verb was specified as simple past. No evidence of object agreement was found in other tense forms. This result contrasts with the analysis proposed by Mary Dalrymple and Irina Nikolaeva (2011), who argue that object agreement is primarily conditioned by information structure and discourse-related factors rather than by tense.

Taken together, the linguistic evidence suggests that object agreement in Middle Persian Zoroastrian was fundamentally a tense-sensitive syntactic phenomenon. The occurrence of object agreement with transitive verbs in the simple past, the absence of morphological case marking on subjects and objects, the lack of sensitivity to definiteness and animacy, and the absence of marked word-order patterns all indicate that object agreement was not governed by information structure. Instead, it appears to reflect an intermediate stage in a gradual diachronic development that ultimately contributed to the emergence of the alignment systems observed in several modern Iranian languages.

It may therefore be hypothesized that object agreement first emerged in association with simple past transitive constructions before gradually extending to broader domains of verbal morphology. In this sense, the agreement patterns attested in Middle Persian Zoroastrian texts provide valuable evidence for understanding the historical development of alignment and agreement systems within the Iranian language family.



دوماهنامه بین‌المللی

۱۷، ش ۲ (پیاپی ۹۴)، زمستان ۱۴۰۵، صص ۷۱-۱۰۱

مقاله پژوهشی

https://lrr.modares.ac.ir/article_7091.html

مطابقت مفعولی؛ پدیده‌های نحوی در فارسی میانه زردشتی

سیدمهدی ساداتی نوش‌آبادی^۱، نرجس‌بانو صبوری^{۲*}

۱. دکتری زبان‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۲. دانشیار زبان‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۰۱

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی و توضیح پدیده نحوی مطابقت فعل و مفعول در متون فارسی میانه زردشتی و شرایط حاکم بر آن انجام می‌شود. این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی است و به‌لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها در گروه پژوهش‌های کتابخانه‌ای طبقه‌بندی می‌شود. مسئله تحقیق این است که چه شرایط نحوی در جمله‌های زبان فارسی میانه زردشتی وجود داشته است که پیش‌نیازی برای تحقق مطابقت مفعولی در این زبان بوده‌اند. برای انجام این تحقیق، نمونه‌های زبانی از متون مختلف زبان فارسی میانه زردشتی با موضوعات مختلف جمع‌آوری و بر اساس مبانی نظری دالریمل و نیکولوا (2011) بررسی شدند. در این پژوهش نشان داده می‌شود که در فارسی میانه زردشتی، جمله‌هایی که دارای فعل متعدی (گذرا) و مفعول مستقیم هستند و مشخصه زمان هسته فعلی کوچک به صورت گذشته ساده ارزش‌گذاری شده است، مطابقت مفعولی در آن‌ها وجود دارد و سازه مفعول متولی ارزش‌گذاری مشخصه‌های شخص و شمار فعل جمله است. این وضعیت تنها برای فعل‌های متعدی در زمان گذشته وجود دارد و مطابقت مفعولی برای فعل‌های متعدی در سایر زمان‌ها در این زبان دیده نمی‌شود. همچنین این پژوهش نشان می‌دهد که مطابقت مفعولی در فارسی میانه زردشتی به مشخصه‌های مشخص‌بودگی و جاننداری مفعول وابسته نیست. در مجموع با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل مطابقت مفعولی در این متون و مقایسه آن با نتایج تحقیق دالریمل و نیکولوا (2011) می‌توان به این نتیجه دست یافت که در فارسی میانه زردشتی، مطابقت مفعولی بر اساس ساخت اطلاعی جمله ایجاد نشده است، بلکه مطابقت مفعولی یک پدیده نحوی مبتنی بر زمان بوده که تنها در زمان گذشته ساده برای فعل‌های متعدی به‌وجود آمده است و می‌تواند نشان‌دهنده روند تغییرات تدریجی و در زمانی برای پیدایش نظام کنایی موجود در زبان‌های ایرانی امروزی باشد.

واژه‌های کلیدی: نظام مطابقت، مطابقت مفعولی، ارزش‌گذاری مشخصه، فارسی میانه زردشتی.

۱. مقدمه

نظام مطابقت^۱، مسئول ارزش‌گذاری مشخصه‌های تعبیرناپذیر فاقد ارزش در زمان اشتقاق جمله است تا این مشخصه‌ها را از فضای کاری نظام محاسباتی زبان حذف و اشتقاق جمله را همگرا کند. مطابقت هنگامی آشکار می‌شود که یک واحد زبانی دارای اطلاعات نحوی باشد که خاستگاه آن‌ها نیست (Corbett, 2006, p. 1). در برنامه‌کمیته‌گرا^۲ (Chomsky, 2000)، نظام مطابقت مسئول ارزش‌گذاری مشخصه‌های فاقد ارزش است تا این مشخصه‌ها از نظام محاسباتی زبان حذف شوند و شرایط آوایی و نحوی متناسب برای صورت منطقی^۳ و صورت آوایی^۴ فراهم شود. یکی از شکل‌های اصلی نظام مطابقت در جمله که به وسیله آن مشخصه‌های شخص و شمار فعل ارزش‌گذاری می‌شوند، مطابقت بین فعل و فاعل است. مشخصه‌های شخص و شمار فعل بخشی از مشخصه‌های فای هستند که به صورت فاقد ارزش به نظام محاسباتی زبان وارد شده و در زمان اشتقاق جمله توسط مشخصه‌های متناظر شخص و شمار فاعل ارزش‌گذاری می‌شوند.

در فارسی معاصر مطابقت^۵ بین فاعل و فعل در جهت مشخصه‌های فای است و این دو سازه از نظر شخص و شمار با یکدیگر مطابقت دارند؛ بدین صورت که مشخصه‌های شخص و شمار فعل تنها توسط مشخصه‌های متناظر در سازه فاعل ارزش‌گذاری می‌شوند و سازه دیگری مانند مفعول در ارزش‌گذاری این مشخصه‌ها دخیل نیست. اما بررسی شواهد زبانی از متون فارسی میانه زردشتی نشان می‌دهد که در این متون علاوه بر مطابقت بین فعل و فاعل، مطابقت مفعولی (مطابقت بین فعل و مفعول) از نظر مشخصه‌های شخص و شمار نیز وجود دارد؛ بدین صورت که جمله‌هایی که دارای فعل متعدی (گذرا) و مفعول مستقیم هستند و مشخصه زمان هسته فعلی کوچک به صورت گذشته ساده ارزش‌گذاری شده است، در آن‌ها مطابقت فعل و فاعل وجود ندارد و مفعول جمله عامل اصلی ارزش‌گذاری مشخصه‌های نحوی شخص و شمار فعل جمله است.

این پژوهش به بررسی پدیده نحوی مطابقت مفعولی در متون فارسی میانه زردشتی بر اساس ساخت اطلاعی مفعول اختصاص دارد و به صورت کتابخانه‌ای و با روش توصیفی - تحلیلی بر اساس مبانی نظری دالریمپل و نیکولاوا^۶ (2011) انجام شده است. بر اساس پیشنهاد این پژوهشگران، نقش دستوری مفعول در جمله به دو گروه تقسیم می‌شود: مفعول^۷ که هیچ‌گونه محدودیتی از نظر نگاشت نقش‌های معنایی در خود ندارد و مفعول تئایی^۸ که از نظر نگاشت نقش‌های معنایی در خود دارای محدودیت

است. نقش دستوری مفعول از نظر دالریمل و نیکولاوا^۱ (2011) می‌تواند کنترل‌کننده مطابقت مفعولی باشد، درحالی‌که مفعول تتایی نمی‌تواند این عملکرد را داشته باشد.

این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی است و به‌لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها در گروه پژوهش‌های کتابخانه‌ای طبقه‌بندی می‌شود. برای انجام این پژوهش، داده‌های زبانی از متون مختلف فارسی میانه زردشتی با موضوعات دینی، اندرزی، پیشگویی، و فقه و حقوق به‌صورت دستی گردآوری شده‌اند. این متون عبارت‌اند از دینکرد ۵، مینوی خرد، بندهش، ارداویراف‌نامه، روایت آنر فرنبغ، گزیده‌های زادسپرم و دستنویس م. او. ۲۹. این جستار، پژوهشی کیفی است و تلاش بر آن بوده تا موضوع موردبررسی به‌روشنی در چارچوب نظری مدنظر بیان و تحلیل شود.

۲. پیشینه پژوهش

مطابقت مفعولی با پدیده نحوی مفعول‌نمایی افتراقی^{۱۱} متفاوت است. مفعول‌نمایی افتراقی، گونه‌ای از نشانه‌گذاری موضوع‌های مختلف یک محمول است که برای نشانه‌گذاری مفعول‌های مستقیم استفاده می‌شود. مفعول‌نمایی افتراقی در بیش از سیصد زبان دنیا وجود دارد و برای اولین بار توسط بوسونگ^{۱۱} (1985) مطرح شده است. در مطابقت مفعولی، مشخصه‌های شخص و شمار فعل توسط مشخصه‌های متناظر در مفعول ارزش‌گذاری می‌شوند.

اگر زبانی دارای مطابقت مفعولی باشد، می‌توان مطمئن بود که در آن زبان مطابقت فاعلی نیز وجود دارد (Tallerman, 1998, p. 160). در زبان‌هایی که دارای مطابقت مفعولی هستند شرایط خاصی برای مفعول وجود دارد تا این فرایند مطابقت انجام شود. بر اساس پژوهش افرادی همچون کامری^{۱۲} (1981)، کرافت^{۱۳} (1988, 1990) و هوپر و تامپسون^{۱۴} (1984) این شرایط دارای متغیرهای وسیعی همانند مشخص‌بودگی^{۱۵}، جاننداری^{۱۶}، شخص و شمار مفعول هستند. به‌عنوان مثال در زبان پالوان آسترونزیایی^{۱۷} مفعول تنها زمانی که دارای مشخصه‌های [+جاننداری] و یا [+مشخص، + مفرد] باشد، می‌تواند وارد رابطه مطابقت مفعولی شود (Josephs, 1975; Georgopoulos, 1991; & Woolford, 1995). بر اساس پژوهش هوپر و تامپسون (1984) زبان‌هایی که در آن‌ها مطابقت بین فعل و فاعل وجود دارد، این مطابقت در جهت نشان دادن شخص و شمار فاعل است و زبان‌هایی که در آن‌ها مطابقت بین مفعول و فعل وجود دارد، این مطابقت در جهت نشان دادن مشخص‌بودگی و وضعیت جاننداری مفعول است. نتایج پژوهش‌های کامری (1981)،

کرافت (1988, 1990)، گیون^{۱۸} (1976) و بنتلی^{۱۹} (1994) حاکی از آن است که مشخصه‌های معنایی که مجوزدهنده مطابقت مفعولی هستند، در ساختار سلسله‌مراتبی پیشنهادی آن‌ها دارای جایگاه بالاتری هستند:

ساختار سلسله‌مراتبی برای ایجاد مطابقت فعل و مفعول:

ساختار سلسله‌مراتبی مشخص‌بودگی: مشخص < نامشخص

ساختار سلسله‌مراتبی جاننداری: انسان < جاندار < غیر جاندار

بر اساس پژوهش وولفورد^{۲۰} (2000, p. 218) مفعول مشخص در زبانی مانند پالوان^{۲۱} مجوزدهنده مطابقت مفعولی است، اما مفعول نامشخص نمی‌تواند باعث ایجاد این نوع از مطابقت شود. پژوهش دانون^{۲۲} (2002, p. 1) درباره ویژگی‌های معنایی مفعول در زبان عبری^{۲۳} و ارتباط آن با مطابقت مفعولی در این زبان نشان داد که اگر مفعول در این زبان دارای حالت معنایی مشخص‌بودگی باشد، می‌تواند مجوزدهنده مطابقت مفعولی در این زبان باشد.

سانتستبال^{۲۴} و همکاران (2013) در مطالعه موردی زبان باسکی^{۲۵}، نقش ترتیب خطی اجزای کلام را در مطابقت فاعل - فعل و مفعول - فعل بررسی کردند. در پژوهش آنان از شرکت‌کنندگان درخواست شد که با توجه به دو ترتیب خطی فاعل - فعل - مفعول و مفعول - فاعل - فعل و به یاد داشتن دو کلمه نامرتب به تولید جمله اقدام کنند. بررسی اشتباهات شرکت‌کنندگان در تولید جمله‌های مختلف نشان داد که شرکت‌کنندگان به هنگام تولید جمله بر اساس ترتیب خطی مفعول - فاعل - فعل نسبت به ترتیب خطی فاعل - فعل - مفعول دارای اشتباهات بیشتری در خصوص مطابقت فاعل و مفعول بودند؛ بدین صورت که در ترتیب خطی مفعول - فاعل - فعل تعداد اشتباهات در تولید مطابقت مفعول با فعل نسبت به مطابقت فاعل و فعل بیشتر و در ترتیب خطی فاعل - فعل - مفعول تعداد اشتباهات در مطابقت فاعل و فعل نسبت به مطابقت مفعول و فعل بیشتر بود. یافته‌های ایشان حاکی از آن بود که موضوع مطابقت متأثر از دو عامل ترتیب خطی سازه‌ها و نزدیک بودن سازه‌های دخیل در فرآیند مطابقت است (Ibid. 173).

پژوهش درباره مطابقت مفعولی بیشتر در خصوص زبان‌های تکلم‌شده توسط بومیان قاره آفریقا انجام شده است. این بررسی‌ها نشان‌دهنده وجود دو نوع رابطه بین مفعول و فعل بوده است. در بسیاری از زبان‌های آفریقایی، تغییراتی از طریق وندها بر روی فعل نشان داده می‌شود که نشان‌دهنده تغییرات معنایی در فعل با توجه به مفعول است. به‌عنوان مثال در زبان سواحیلی^{۲۶} وند - Ìà متصل به فعل نشان‌دهنده این

موضوع است که فعل برای شخص مفعول انجام شده است (Lodhi, 2002). در زبان فول فولد^{۲۷} وند متصل فعلی - II نشان می‌دهد که فعل در مطابقت با مفعول جمله است (Pawlak, 2012, p. 160). تحقیق بیکر^{۲۸} (2008) و ریدل^{۲۹} (2009) درباره نشانه‌گذاری مفعول در زبان آفریقایی چیچوا^{۳۰} حاکی از آن است که این نوع نشانه‌گذاری نشان‌دهنده وجود مطابقت ارجاعی^{۳۱} در این زبان است و تنها هسته‌های فعل کوچک که دارای جهت^{۳۲} معلوم هستند، این نوع نشانه‌گذاری را نشان می‌دهند و افعالی که مجهول هستند، نشان‌دهنده این نوع نشانه‌گذاری نیستند.

تحقیق انگونگا و همکاران^{۳۳} (2016, p. 333) درباره انواع روش‌های نشانه‌گذاری مفعول در چهار زبان بانتویی^{۳۴} تکلم‌شده در کشور موزامبیک نشان داد که تنها گروه‌های اسمی مفعول که دارای مشخصه‌های معنایی مشخص‌بودگی هستند، می‌توانند با فعل جمله وارد رابطه مطابقت شوند. نتایج تحقیق ایشان نشان داد که در فعل‌های متعدی این زبان که دارای دو مفعول هستند^{۳۵}، موضوع درونی هدف^{۳۶} (در نقش مفعول غیرمستقیم) در مقایسه با موضوع درونی کنش‌پذیر^{۳۷} که دارای جایگاه نحوی مفعول مستقیم است، ویژگی‌های نحوی مفعول را بهتر نشان می‌دهد و در مطابقت فعل و مفعول، ارزش‌گذاری مشخصه‌های فعل بر اساس مشخصه‌های متناظر این سازه انجام می‌شود. همچنین یافته‌های ایشان (2016, p. 333) نشان داد که الف). موضوع درونی هدف در زبان‌های بانتویی در خوانش بی‌نشان پیش از موضوع درونی کنش‌پذیر در ترتیب خطی سازه‌های جمله قرار دارد، ب). در جمله‌های دارای فعل متعدی دو مفعولی، مطابقت بین فعل و مفعول تنها بر اساس مشخصه‌های سازه مفعول غیرمستقیم انجام می‌شود و ج) تنها موضوع درونی هدف می‌تواند در جمله مجهول در جایگاه فاعل جمله تظاهر یابد. از نظر انگونگا و همکاران (همان) علت این وضعیت بدین دلیل است که موضوع درونی هدف نسبت به موضوع درونی کنش‌پذیر، زودتر در محدوده جست‌وجوی هسته فعل کوچک قرار می‌گیرد و در ساختار سلسله‌مراتبی جمله، در جایگاه نزدیک‌تری نسبت به هسته فعل کوچک تشکیل می‌شود (همان).

پژوهش سیدل و دیمیتریادیس^{۳۸} (1997, p. 375) درباره نشانه‌گذاری مفعول در زبان سواحیلی نشان داد که این نوع از نشانه‌گذاری در این زبان به صورت اختیاری است. نشانه‌گذاری مفعول در این زبان بر اساس وجود تأکید آوایی بر مفعول، وضعیت مشخص‌بودگی مفعول و عوامل مبتنی بر بافت و متن است.

بیروا و بورستل^{۳۹} (2016) در پژوهش خود دربارهٔ برخی از زبان‌های تکلم شده در قاره آفریقا که دارای مطابقت مفعولی هستند به این نتیجه دست یافتند که این نوع از مطابقت برای کدگذاری اطلاعات به وسیلهٔ اضافه کردن وندها بر روی فعل، تغییر تن صدا و همچنین برخی دیگر از تغییرات فعلی نشان داده می‌شود. اضافه کردن وند بر روی فعل برای نشان دادن ویژگی‌های دستوری مفعول همانند مشخصه‌های شخص و جنس انجام می‌شود. در برخی از زبان‌های مطالعه‌شده توسط این محققین، مطابقت مفعول و فعل با استفاده از حالت اسمی و یا ضمیری مفعول نشان داده می‌شود. با توجه به این موضوع که در زبان‌های مورد مطالعه آن‌ها مطابقت فعل و مفعول برای نشان دادن ویژگی‌های سازهای بود که از نظر رابطه معنایی با فعل، نقش کنش‌پذیر را دارا بود و نه سازهای که نقش نحوی را داشت، از نظر ایشان، این نوع رابطهٔ مطابقت، نشانه‌های نظام هماهنگ کنایی در زبان‌های آفریقایی را نشان می‌دهد (Bjerva & Börstell, 2016, p. 158).

۳. مبانی نظری پژوهش

۳.۱. مطابقت مفعولی بر اساس ساختار اطلاعی

دالریمل و نیکولواوا^{۴۰} (2011) با مطالعهٔ زبان خانتی^{۴۱} (یک زبان اورالیک که در ناحیهٔ سیبری تکلم می‌شود) بیان داشتند که مطابقت مفعولی در این زبان به نقش دستوری مفعول حساس است. در این زبان مطابقت فاعل و فعل متعدی و لازم اجباری است، اما مطابقت فعل با مفعول در فعل‌های متعدی اختیاری است. اگر مفعول مفرد باشد، نشانهٔ مطابقت به صورت تغییر آوایی در وند مربوطه بر روی فعل نشان داده می‌شود (Dalrymple & Nikolaeva, 2011, p. 142). بر اساس تحقیق این پژوهشگران، با توجه به نقش دستوری مفعول در این زبان، شاهد دو گونه مفعول هستیم: مفعول و مفعول تتایی و تنها مفعول از نوع اول (مفعول) است که می‌تواند وارد رابطهٔ مطابقت مفعولی شود. اگر مفعول به صورت متنی (مثال 1.a) و یا جمع (مثال 1.b) باشد، مطابقت به صورت پسوند بر روی فعل نشان داده می‌شود.

1. a. (ma) tam kalaŋ ət we:l sə ɫ am

I this reindeer PL kill PAST PLO 1sgS

I killed these reindeer.

b. (ma) tam kalaŋ ɲəŋ we:l sə ɲil am

I this reindeer _DL kill _PAST _DLO _1sgS

I killed these two reindeer. (Dalrymple and Nikolaeva, 2011: 142-143)

بر اساس پیشنهاد دالریمپل و نیکولوا (2011) نقش‌های دستوری برای مطابقت مفعولی در دستور زبان خانتی بسیار مهم هستند. نیکولوا (1999) در تحقیق خود نشان داد که در زبان خانتی عامل مشخص بودگی نمی‌تواند تعیین‌کننده مطابقت مفعولی در این زبان باشد. در مثال‌های (3.a) و (3.b) آشکار است که عامل مشخص بودگی مفعول در این مثال‌ها ثابت است، اما در یک مثال مطابقت مفعولی مشاهده نمی‌شود (جمله 3.a) و در مثال دیگر مطابقت مفعولی دیده می‌شود (جمله 3.b).

2. (ma) tam kalaŋ we:l _s _e:m

I this reindeer kill _PAST.1sgS.sgO

'I killed this reindeer.'

(Dalrymple and Nikolaeva, 2011: 142)

3. a. ma nəŋ _en/nəŋ xot _en wan _s _əm

I you _acc/your house _2sg see _PAST _1sgS

'I saw you/your house.'

b. ma nəŋ _en/nəŋ xot _en wan _s _e:m

I you _acc/your house _2sg see _PAST _1sgS.sgO

'I saw you/your house.' (Nikolaeva, 1999a: 337)

از نظر نیکولوا (1999) عامل تعیین‌کننده مطابقت مفعولی، مبتداسازی^۴ مفعول است. وی با بهره‌گیری از پیکره زبانی به این نکته پی برد که اگر قبلاً در کلام به مفعول اشاره شده باشد و یا در طول کلام مفعول حضور داشته باشد، مطابقت مفعولی ایجاد خواهد شد، اما اگر مفعول به صورت پرسش‌واژه باشد (مثال 4.a)، یا در جواب سؤال به آن اشاره شود (مثال 4.b) و یا مرتبط با ضمیر تأکیدی باشد (مثال 4.c)، مطابقت مفعولی ایجاد نخواهد شد.

4.a. u:r _na mati kalaŋ we:l _əs/*we:l _s _əlli

forest _loc which reindeer _ kill.PAST.3sgS/kill _PAST _3sgS.SGO

'Which reindeer did he kill in the forest?'

b. u:r _na tam kalaŋ we:l _əs/*we:l _s _əlli
 forest _loc this reindeer kill.PAST.3sgS/kill _PAST _3sgS.SGO
 'He killed the reindeer in the forest.'

c. Tamxatl tup wul a:n wa:n _s _əm/*wa:n _s _e:m
 Today only big cup see _PAST _1sgS/see _PAST _1sgS.sgO
 (Dalrymple and Nikolaeva, 2011: 143)

نیکولوا (2001) و دالریمل و نیکولوا (2011) بیان داشتند که مطابقت مفعولی در زبان خانتی بر اساس ساختار اطلاعی جمله انجام می‌شود و برای این منظور، مفعول باید به صورت مبتدا خوانش شود. نیکولوا (2001) این بحث را مطرح کرد که مفعول‌هایی که باعث ایجاد مطابقت مفعولی در جمله می‌شوند، مبتداهای ثانویه و فاعل‌های جمله مبتداهای اولیه هستند. برای نیکولوا (2001) و دالریمل و نیکولوا (2011) تمایز بین مبتداهای اولیه و ثانویه حائز اهمیت بود، زیرا نقش دستوری فاعل، پذیرنده مفهوم مبتدای اولیه است و اتکای صرف به مفهوم مبتدا برای ایجاد تمایز بین عناصری که می‌توانند باعث ایجاد مطابقت مفعولی شوند و سایر سازه‌هایی که این قابلیت را ندارند، کافی نیست. این اتکا به مفهوم مبتدا، تنها برای مفعول‌هایی است که نقش معنایی پذیرنده را دارا هستند. زمانی که مفعول نقش معنایی هدف^{۴۳} و یا دلیل^{۴۴} را داشته باشد، مطابقت مفعولی اجباری است و نقش اطلاعی مفعول کنار گذاشته می‌شود.

5.a. xoj xollə _ptə _s _li
 Who cry _CAUSE _PAST _3sgS.sgO
 'Whom did he make cry?'

b. ma:ne:m zo:lə _ptə _s _li/*xo:llə _pteə _s
 I.acc cry _CAUSE _PAST _3sgS.sgO/ cry _CAUSE _PAST _3sgS
 'He made me cry. (Dalrymple and Nikolaeva, 2011: 149)

در مثال (5.a) سازه مفعول (causee) در جایگاه کانونی قرار دارد که نباید مطابقت مفعولی را نشان دهد، اما جمله دارای مطابقت مفعولی است. علاوه بر این موضوع که مطابقت مفعولی در کدام جایگاه ضروری و در کدام جایگاه ناممکن است،

شناخت این موضوع که چه چیزی باعث ایجاد این مطابقت می‌شود، ممکن است به دیگر ویژگی‌های نحوی وابسته باشد. یکی از این ویژگی‌ها مربوط به اشتراکات بین مفعول‌ها و فاعل‌هایی است که در جمله با حضور آن‌ها، مطابقت مفعولی وجود دارد، اما این اشتراکات بین فاعل و مفعول در جمله‌هایی که در آن‌ها مطابقت مفعولی وجود ندارد، مشاهده نمی‌شود (Nikolaeva, 1999).

بخش اصلی نتایج تحقیق دالریمل و نیکولاوا (2011) این است که مفعول‌هایی که در جمله باعث ایجاد فرایند مطابقت مفعولی می‌شوند و مفعول‌هایی که این‌گونه نیستند، در نقش‌های دستوری مختلفی نگاشت می‌شوند. این پژوهشگران در دستور نقش‌گرای واژگانی از نقش مفعولی محدودی استفاده کردند که بر اساس آن، طبقه‌سازدهایی که می‌توانستند با نقش دستوری خاصی نگاشت شوند، محدود به سازدهایی می‌شد که نقش معنایی خاصی را دارا باشند. بر اساس پیشنهاد دالریمل و نیکولاوا (2011) نقش دستوری مفعول در جمله به دو گروه تقسیم می‌شود: مفعول که هیچ‌گونه محدودیتی از نظر نگاشت نقش‌های معنایی در خود ندارد و مفعول تتایی که از نظر نگاشت نقش‌های معنایی در خود دارای محدودیت است. نقش دستوری مفعول از نظر دالریمل و نیکولاوا (2011) و همچنین بات و کینگ^۵ (1996) می‌تواند کنترل‌کننده مطابقت مفعولی باشد، درحالی‌که مفعول تتایی نمی‌تواند این عملکرد را داشته باشد. بخش قابل توجه این پیشنهاد این است که نقش مفعول تتایی محدود به نقش معنایی پذیرنده است، درحالی‌که نقش مفعول دارای محدودیت نیست و هیچ‌گونه محدودیتی برای نقش معنایی که به آن نگاشت می‌شود، ندارد. در جدول ۱ این نتایج و نقش‌های معنایی نگاشت‌شده بیان شده‌اند:

جدول ۱: نقش‌های معنایی و ساختار اطلاعی مفعول و مفعول تتایی (Smith, 2018, p. 11)

Table 1: The Semantic Roles and Information Structure of the Object and Theta Object (Smith, 2018, p. 11).

Function	Thematic Role	Information Structure
OBJECT	Theme	+Topic
	Patient	+Topic
	Goal	any
	Causee	any
OBJECT _θ	Theme	Topic -
	Patient	Topic -

با توجه به این مفهوم نگاشت نقش‌های معنایی مختلف در مفعول و مفعول تتایی، دالریمل و نیکولاوا (2011) تحلیل خود از جمله‌های زبان خانتی را که در آن‌ها مطابقت مفعولی وجود دارد و جمله‌هایی که

در آن‌ها مطابقت مفعولی مشاهده نمی‌شود، به صورت زیر بیان می‌کنند. جمله (2) که به صورت جمله (6) بازنویسی شده است:

6. a. (ma) tam kalaŋ we:l _s _e:m

I this reindeer kill _PAST.1sgS.sgO

'I killed this reindeer.'

b.
$$\left[\begin{array}{l} \text{pred} \quad \text{'kill<subj,obj>} \\ \text{subj} \quad \left[\begin{array}{l} \text{pred} \quad \text{'pro'} \\ \text{pers} \quad 1 \\ \text{num} \quad \text{sg} \end{array} \right] \\ \text{obj} \quad \left[\begin{array}{l} \text{pred} \quad \text{'reindeer'} \\ \text{num} \quad \text{sg} \end{array} \right] \end{array} \right]$$

(Dalrymple and Nikolaeva, 2011: 142)

در این مثال شاهد هستیم که مفعول جمله مبتداسازی شده است و در نقش دستوری مفعول نگاشت شده است. با توجه به این نگاشت در نقش معنایی، انجام مطابقت مفعولی در جمله الزامی است. در مثال (7)، مطابقت مفعولی در جمله وجود ندارد و علت آن این است که مفعول جمله مبتداسازی نشده است و بر اساس دالریمل و نیکولوا (2011) این شرایط باعث انجام مطابقت مفعولی در جمله نمی‌شود. مفعول جمله در نقش معنایی پذیرنده است و در نقش دستوری مفعول تئایی نگاشت می‌شود.

7. (ma) tam kalaŋ we:l _s _əm

I this reindeer kill _PAST _1sgS

I killed this reindeer.

b.
$$\left[\begin{array}{l} \text{pred} \quad \text{'kill<subj,obj}_{\theta}>} \\ \text{subj} \quad \left[\begin{array}{l} \text{pred} \quad \text{'pro'} \\ \text{pers} \quad 1 \\ \text{num} \quad \text{sg} \end{array} \right] \\ \text{obj}_{\theta} \quad \left[\begin{array}{l} \text{pred} \quad \text{'reindeer'} \\ \text{num} \quad \text{sg} \end{array} \right] \end{array} \right]$$

(Dalrymple and Nikolaeva, 2011: 142)

استفاده از نقش دستوری می‌تواند پاسخی شفاف برای تعیین شرایط مطابقت مفعولی در جمله فراهم کند. مفعول مبتداسازی شده در نقش معنایی مفعول بر اساس دالریمل و نیکولوا (۲۰۱۱) نگاشت می‌شود و می‌تواند شرایط لازم برای انجام مطابقت مفعولی را فراهم کند، اما مفعولی که مبتداسازی نشده است، در نقش معنایی مفعول تتایی نگاشت می‌شود و نمی‌تواند شرایط لازم برای انجام مطابقت مفعولی در جمله را ایجاد کند. با فرض این‌که مفعول تتایی به نقش معنایی پذیرنده محدود است، بنابراین دیگر نقش‌های معنایی به‌اجبار باعث ایجاد مطابقت مفعولی می‌شوند، زیرا همه آن‌ها در نقش دستوری مفعول نگاشت می‌شوند.

موراوسیک^{۴۶} (۱۹۷۴، ۱۹۷۸) بیان می‌دارد که مفهوم نقش دستوری در تعیین سازه کنترل‌کننده فرایند مطابقت، نقش مهمی بر عهده دارد؛ بدین صورت که اگر در زبان مطابقت وجود دارد، سازه فاعل همیشه تعیین‌کننده این فرایند است. اگر دو سازه وجود داشته باشند که بتوانند به‌عنوان کنترل‌کننده این فرایند عمل کنند، آن سازه‌ها فاعل و مفعول هستند و اگر سه سازه وجود داشته باشد، فاعل، مفعول مستقیم و مفعول غیرمستقیم تعیین‌کننده فرایند مطابقت هستند. بوبالجیک^{۴۷} (۲۰۰۸) اصل زیر را به‌عنوان سلسله‌مراتب موراوسیک بیان می‌دارد:

Subject > Object > Indirect Object > Adverb

۴. تحلیل اطلاعات

زبان‌های ایرانی شاخه‌ای از گروه زبان‌های هندوایرانی هستند که خود شاخه عمده‌ای از زبان‌های هندواروپایی است. زبان‌های ایرانی به‌لحاظ تحول تاریخی به سه دوره تقسیم می‌شوند: زبان‌های ایرانی باستان، ایرانی میانه و ایرانی نو. از زبان‌های ایرانی باستان (از آغاز هزاره دوم پیش از میلاد تا پایان شاهنشاهی هخامنشیان) از دو زبان اوستایی و فارسی باستان آثار مکتوب برجای مانده است. زبان‌های ایرانی میانه (از اواخر شاهنشاهی هخامنشیان تا اوایل دوره اسلامی در قرن هفتم میلادی) را بنا بر معیارهای زبانی و جغرافیایی به دو شاخه شرقی مشتمل بر زبان‌های ختنی، سغدی، خوارزمی و بلخی و شاخه غربی مشتمل بر پارسی و فارسی میانه تقسیم می‌کنند. زبان‌های ایرانی نو (از اوایل دوره اسلامی تا کنون) مشتمل است بر زبان فارسی (در ایران، تاجیکستان و افغانستان) و شمار زیادی از زبان‌ها و گویش‌هایی که در داخل و خارج از مرزهای ایران رواج دارند (نک: آموزگار، تفضلی: ۱۳۸۲: ۱۷-۱۸؛ ارنسکی، ۱۳۷۸: ۴۲-۴۳).

بررسی شواهد زبانی از متون فارسی میانه زردشتی نشان می‌دهد که ارزش‌گذاری مشخصه‌های فای فعل در این زبان مطابق با مشخصه‌های فای فاعل انجام شده است، اما در شرایطی خاص، ارزش‌گذاری مشخصه‌های فای فعل توسط مشخصه‌های متناظر در سازه مفعول نیز انجام می‌شده است. این شرایط هنگامی بوده است که مشخصه زمان فعل متعدی به صورت گذشته ساده ارزش‌گذاری شده است. در تصریف فعل متعدی در زمان گذشته ساده در زبان فارسی میانه، برای همه اشخاص و شمارهای فاعل، تنها از ماده ماضی فعل که همان صفت مفعولی باستانی است، استفاده می‌شده است. اگر فعل ماضی متعدی، دارای مفعول مستقیم بود، در غالب موارد، پس از ماده ماضی، از صیغه‌ای از مضارع اخباری فعل معین *ah* - «بودن» استفاده می‌شد که از نظر مشخصه‌های شخص و شمار با مفعول مطابقت می‌داشت. در این جمله‌ها، عامل^۸، فاعل منطقی و مفعول برابر با فاعل دستوری بوده است.

در نمونه‌های زبانی (۸) و (۹) فعل‌های جمله از نظر مشخصه‌های شخص و شمار با فاعل جمله مطابقت ندارند و سازه مفعول مسئول ارزش‌گذاری این مشخصه‌های فعل است.

8 . Ahreman	was	dēwān	ud	druzān
Devil.Nominative.SG	very	evils.Object. PL	and	lies.PL
pad	bīm _nimāyišnīh	ud	woig _dahišnīh	ud
for	frightening	and	hurt.N	and
pahikārišn	xwāyišn	ud	hāzišn	awiš
fighting	seeking and	attracting	to.him.ACCUSATIVE.3S	

frēstād hēnd.
send.PAST.3PL.object agreement

اهریمن بسیار دیوان و دروجان را برای ترساندن و آسیب رساندن و ستیزه‌جویی و کشیدن او (به سوی خویش) به نزد وی فرستاد (دینکرد ۵، ۳۰).

در جمله (۸)، Ahreman «اهریمن» با مشخصه شمار مفرد، عامل جمله است. سازه *was dēwān* «بسیار دیوان و دروجان» در نقش مفعول مستقیم جمله و دارای مشخصه شمار جمع است. فعل جمله *frēstād hēnd* «فرستادند» است که در ساختمان آن، شناسه صیغه مضارع سوم

pādixšāy kard hē.
king make.PAST.2SG.OBJECT Agreement

گوید که تو را بر تن خویش سالار و پادشاه کردم (روایت آذر فرنیغ فرخزادان، ۶).

در جمله (۱۰)، عامل جمله ضمیر شخصی مستتر و دارای مشخصه‌های شخص و شمار اول شخص مفرد است و tō «تو» (ضمیر منفصل، دارای مشخصه‌های شخص و شمار دوم شخص مفرد) مفعول مستقیم است و فعل جمله kard hē «کردی» از نظر مشخصه‌های شخص و شمار با مفعول مطابقت دارد.

بررسی نمونه‌های زبانی فارسی میانه نشان می‌دهد که در جمله‌هایی که دارای فعل متعدی صرف‌شده به زمان گذشته ساده هستند، اگر مفعول نیز دارای تظاهر آوایی نباشد، مشخصه‌های شخص و شمار فعل توسط مشخصه‌های متناظر در سازه مفعولی مستتر ارزش‌گذاری می‌شده‌اند.

11. u _šān gyāg gyāg frāz burd hēm.
and _they.Nominative.3PL every where forward
take.PAST.1SG.OBJECT AGREEMENT

و ایشان جای به جای مرا بردند (ارداویراف‌نامه، ۵۷).

در جمله (۱۱)، عامل جمله ضمیر پیوسته šān – «شان» (دارای مشخصه‌های شخص و شمار سوم شخص جمع) است و فعل جمله burd hēm «بردم» با مفعول جمله یعنی ضمیر اول شخص مفرد مطابقت دارد که در جمله مستتر است.

همچنین چنان‌که از مثال‌های بالا نیز برمی‌آید، اگر عامل جمله، ضمیر شخصی پیوسته یا منفصل باشد، مطابقت مفعولی انجام می‌شده است.

12. čē tō ka pad gētīg dīd
cause you.NOM.2SG when in universe.SG see. PAST.3SG

kē dēw _ēzagīh kard ēg tō
person.NOM.indefinite.SG devil _worship did.PAST.3SG when
you.NOM.2SG

nišast hē u _t ēzišn ī yazad kard.
sit.PAST.2SG. and _you.NOM.2SG worship -e - God
did.PAST.3SG.

چه تو هنگامی که در گیتی دیدی کسی دیوپرستی کرد، آنگاه تو نشستی و پرستش ایزد کردی (مینوی خرد، ۷۳).

در جمله (۱۲)، در بخش اول جمله، عامل ضمیر منفصل tō «تو» و دارای مشخصه‌های شخص و شمار دوم شخص مفرد است. سازهٔ فاعل با فعل جمله که سازهٔ dīd «دید» و دارای مشخصه‌های شخص و شمار سوم شخص مفرد است، مطابقت ندارد. این وضعیت برای جملهٔ پایانی نیز صادق است که در آن، ضمیر پیوستهٔ -t «ت» که در نقش عامل جمله و دارای مشخصه‌های شخص و شمار دوم شخص مفرد است، با فعل جمله که سازهٔ kard «کرد» است، از نظر مشخصه‌های شخص و شمار مطابقت ندارد.

شواهد یافت‌شده از متون فارسی میانهٔ زردشتی نشان می‌دهد که مطابقت مفعولی در دیگر زمان‌های فعل انجام نمی‌شده است؛ بدین صورت که اگر مشخصهٔ زمان فعل متعدی به صورت گذشتهٔ ساده ارزش‌گذاری نشده باشد، فعل با مفعول جمله هیچ‌گونه مطابقتی از نظر مشخصه‌های شخص و شمار نداشته و فاعل جمله مسئول ارزش‌گذاری این مشخصه‌های فعل بوده است.

13. Srīt guft ku agar tō man be nē ōzanē, ēg man tō be ōzanēm.

سریت گفت که اگر تو مرا نزنی، آنگاه من تو را بزخم (گزیده‌های زادسپرم، ۱۹۱).

در جمله (۱۳)، فاعل جمله ضمیر منفصل tō «تو» دارای مشخصه‌های شخص و شمار دوم شخص مفرد است. فعل جمله nē ōzanē «نزنی» دارای مشخصه‌های شخص و شمار دوم شخص مفرد است. مشخصه‌های شخص و شمار فعل و فاعل مطابق با یکدیگر ارزش‌گذاری شده‌اند و هیچ‌گونه مطابقتی با مفعول وجود ندارد. در قسمت دوم نیز فاعل جمله ضمیر شخصی منفصل man «من» است که دارای مشخصه‌های شخص و شمار اول شخص مفرد است. فعل جمله که سازهٔ ōzanēm «بزخم» است از نظر مشخصه‌های شخص و شمار با فاعل جمله مطابقت دارد.

با توجه به ترتیب خطی اجزای جمله در زبان فارسی که در صورت بی‌نشان به صورت فاعل + مفعول + فعل است، درمی‌یابیم که در همهٔ نمونه‌های زبانی فارسی میانهٔ زردشتی، ترتیب خطی بی‌نشان جمله به صورت فاعل + مفعول + فعل است. در نمونه‌های زبانی‌ای که مطابقت مفعول با فعل جمله وجود دارد، ترتیب خطی بی‌نشان (فاعل + مفعول + فعل) نیز رعایت شده است و سازهٔ مفعولی که باعث ایجاد

مطابقت مفعولی شده است، پس از فاعل جمله قرار گرفته است، اما چنان‌که گفته شد، مفعول مسئول تعیین مشخصه‌های فای (شخص و شمار) فعل جمله بوده است.

با توجه به این شواهد زبانی برای تحلیل مطابقت مفعولی در فارسی میانه، می‌توان گفت که در این زبان برای ارزش‌گذاری مشخصه‌های شخص و شمار فعل متعدی که مشخصه زمان آن گذشته ساده است، از مشخصه‌های متناظر در سازه مفعول استفاده شده است. در این ساختار، مفعول مستقیم نقش فاعل دستوری را بر عهده داشته و فعل جمله از نظر مشخصه‌های شخص و شمار با آن مطابقت داشته است.

در ساختار فعل متعدی در فارسی میانه، نقش‌های معنایی بدین صورت است که عامل، در نقش فاعل منطقی جمله؛ و کنشگر که به صورت مفعول آشکار یا بدون تظاهر آوایی در جمله وجود داشته است، در نقش فاعل دستوری جمله است. عامل جمله پیش از ماده ماضی و گاه پس از آن به کار می‌رفت. فقط در مواردی که عامل، سوم شخص مفرد بود، از نظر مشخصه‌های شخص و شمار با فعل (ماده ماضی) مطابقت داشت. کنشگر که در جمله باعث ایجاد فرآیند مطابقت مفعولی می‌شود، از نظر معنایی دارای هیچ‌گونه خوانش نشاننداری نیست. در همه نمونه‌های زبانی یافت‌شده از زبان فارسی میانه که در آنها مطابقت مفعولی وجود داشته است، این موضوع آشکار شد که مطابقت مفعولی به زمان فعل جمله وابسته است؛ بدین صورت که اگر مشخصه زمان هسته فعلی کوچک به صورت گذشته ساده ارزش‌گذاری شده باشد، مطابقت مفعولی انجام شده است. همچنین ترتیب خطی سازه‌های جمله نیز در ایجاد مطابقت مفعولی بی‌تأثیر بوده است، زیرا در تمامی نمونه‌های زبانی دارای مطابقت مفعولی، ترتیب خطی بی‌نشان جمله در زبان فارسی یعنی فاعل + مفعول + فعل رعایت شده است.

موضوع دیگری که باید بدان اشاره کرد این است که وضعیت جاننداری و مشخص‌بودگی مفعول در ایجاد مطابقت مفعولی در جمله بی‌تأثیر بوده است. در جمله (۱۴)، مفعول که سازه *ātaxš* «آتش» است، به صورت یک گروه اسمی نامشخص دارای مشخصه شمار مفرد و بی‌جان است و در جمله (۱۵)، مفعول که سازه *kanīg* «دوشیزه» است، به صورت یک گروه اسمی نامشخص دارای مشخصه شمار مفرد و جاندار است، اما در جمله (۱۶)، مفعول که سازه *man* «من» است، به صورت یک گروه اسمی مشخص و دارای مشخصه شمار مفرد و جاندار است. مفعول در جمله (۱۷)، سازه *starān ī axtarīg* «ستارگان اختری» است که یک گروه اسمی نامشخص و دارای مشخصه شمار جمع و بی‌جان است و در جمله (۱۸)، مفعول سازه *dēwān ud druzān* «دیوان و دروجان» است که یک گروه اسمی

نامشخص و دارای مشخصه شمار جمع و جاندار است. در همه این نمونه‌ها، مشخصه‌های شخص و شمار فعل بدون در نظر گرفتن وضعیت مشخص‌بودگی و جاننداری یا غیر جاننداری مفعول، مطابق با مشخصه‌های متناظر سازه مفعول ارزش‌گذاری شده است. این موضوع در تضاد با یافته‌های هوپر و تامپسون (۱۹۸۴) است که براساس نتایج تحقیق آن‌ها، مطابقت مفعولی در زبان برای نشان دادن وضعیت مشخص‌بودگی و جاننداری مفعول است.

14. *čē kē tō ātaxš rāy bēšīd...*

چه که تو آتش را رنج رساندی... (دستنویس م. او. ۲۹: ۱۲۴)

15. *kē tō kē hē kē m hagriz kanīg ī az tō hu čihrtar ud weh pad gētīg nē dīd.*

که تو که هستی که هرگز دوشیزه‌ای از تو از تو زیباتر و بهتر در گیتی ندیدم (مینوی خرد، ۷۳).

16. *čim andar gētīg az kunišn ī nēk ī-t xwad warzīd man āgāh nē kard hēm.*

چرا در گیتی از کنش نیکی که تو خود ورزیدی مرا آگاه نکردی (بندهش، ۳۸۰).

17. *čiyōn īš nazdist spīhr brēhēnd u š starān ī axtarīg padīš gumārd hēnd.*

چون او نخست سپهر را آفرید، ستارگان اخترى را بر آن گمارد (بندهش، ۳۴).

18. *Ahreman was dēwān ud druzān pad bīm nimāyišnīh ud woig dahišnīh ud pahikārišn xwāyišn ud hāzišn awiš frēstād hēnd.*

اهریمن، دیوان و دروجان بسیار را برای ترساندن و آسیب رساندن و ستیزه‌جویی و کشیدن او (به‌سوی خویش) به نزد وی فرستاد (دینکرد ۵، ۳۰).

بررسی نمونه‌های زبانی فارسی میانه زردشتی از دیدگاه رده‌شناسی زبان نیز حائز اهمیت است. در این نمونه‌ها عامل و مفعول جمله‌های متعددی که به‌صورت گروه‌های اسمی و ضمیر هستند، فاقد هر گونه وندی برای نشان دادن نظام حالت خود بوده و تنها با استفاده از ترتیب خطی واژگان و شناسه فعلی می‌توان مرجع مطابقت را تشخیص داد. به‌عنوان مثال در نمونه‌های (۸) و (۹) و همچنین (۱۴) تا (۱۸) که عامل و مفعول جمله به‌صورت گروه‌های اسمی آشکار در جمله وجود دارند و دارای مشخصه‌های شخص و شمار متفاوت هستند، تنها با استفاده از شناسه فعلی می‌توان مرجع مطابقت در این جمله‌ها را مشخص کرد. این موضوع برای دیگر نمونه‌های زبانی یافت‌شده (نمونه‌های ۱۰ و ۱۱) که در آن‌ها سازه‌های عامل یا مفعول در جمله دارای تظاهر آوایی نیستند، نیز صادق است. نکته دیگری که باید مورد توجه قرار گیرد این است که بیشتر زبان‌های ایرانی در نظام مطابقت/حالت خود از الگوی گسسته کنایی استفاده می‌کنند؛ بدین صورت که زمان به‌صورت ستاک فعلی نشان

داده می‌شود. در بندهایی که در ساختمان فعل اصلی از ستاک زمان حال استفاده شده باشد، الگوی فاعلی - مفعولی وجود دارد و اگر ستاک گذشته در ساختمان فعل وجود داشته باشد، الگوی کنایی مشاهده می‌شود. الگوی کنایی در زبان‌های ایران به دو صورت وجود دارد. در دسته اول، زبان‌هایی وجود دارند که فاعل بند متعدی دارای حالت‌نمای کنایی (غیرفاعلی) است و مفعول دارای حالت فاعلی است. در این دسته از زبان‌ها فعل با مفعول مطابقت می‌کند و به وسیله شناسه‌ها بر روی فعل آشکار می‌شود. نمونه این وضعیت در زبان تاتی (لردی) وجود دارد (کریمی، ۱۳۹۲: ۲). کریمی (همان) همچنین عنوان می‌دارد که در صورت مطابقت فعل با مفعول (توسط وند یا شناسه)، مضاعف‌سازی فاعل به وسیله واژه‌بست وجود ندارد و علت عدم مطابقت بین فعل و مفعول در صورت وجود واژه‌بست فاعلی، به دلیل تداخل ناقص واژه‌بست در ایجاد رابطه مطابقت بین فعل و مفعول در ساخت‌های کنایی است. با توجه به فعل‌های مورد استفاده در نمونه‌های زبانی یافت‌شده از فارسی میانه زردشتی که در آن‌ها مطابقت مفعولی وجود دارد، نمی‌توان این فعل‌ها را به‌عنوان فعل‌های کنایی در نظر گرفت، زیرا طبق تعریف فعل کنایی، این دسته از فعل‌ها می‌توانند هم به‌صورت گذرا (فعل متعدی) و هم به‌صورت ناگذرا (فعل لازم) استفاده شوند و نظام حالت فاعل در حالت ناگذرایی فعل با نظام حالت مفعول فعل در حالت گذرایی یکسان است. اما فعل‌های فارسی میانه حالت گذرایی دارند و با توجه به دلایلی همچون عدم وجود نظام حالت مختلف برای سازه‌های فاعل و مفعول در این جمله‌ها و نبود واژه‌بست فاعلی در آن‌ها، نمی‌توان الگوی کنایی زبان فارسی امروزی را که زمان‌محور است برای این نمونه‌ها به‌طور کامل صادق دانست. علت این امر را می‌توان با توجه به نمونه زبانی (۱۳) بیان کرد که در ساختمان فعل متعدی از ستاکی به‌غیر از زمان گذشته ساده (زمان حال) استفاده شده است، اما مطابقت مفعولی در آن مشاهده نمی‌شود و مشخصه‌های شخص و شمار فعل توسط مشخصه‌های متناظر فاعل ارزش‌گذاری شده است.

نکته دیگر این است که مطابقت مفعولی در فارسی میانه زردشتی فقط زمانی انجام می‌شده است که مشخصه زمان فعل متعدی جمله به صورت گذشته ساده ارزش‌گذاری شده باشد (نمونه‌های ۸ و ۹ و همچنین ۱۴ تا ۱۸) و اگر مشخصه زمان فعل متعدی به صورتی دیگر (مثال ۱۸) ارزش‌گذاری شده باشد، مطابقت مفعولی صورت نمی‌پذیرفته است. این موضوع برخلاف یافته‌های دالریمل و نیکولوا (۲۰۱۱) است که ساخت اطلاعی جمله را دلیل اصلی ایجاد مطابقت مفعولی دانسته‌اند و نه مشخصه زمان فعل جمله را. در فارسی میانه زردشتی با توجه به نمونه‌های زبانی یافت‌شده می‌توان ادعا کرد که

مطابقت مفعولی یک پدیده نحوی مبتنی بر زمان جمله بوده است که تنها در صورتی که مشخصه زمان هسته فعلی کوچک جمله به صورت گذشته ساده ارزش‌گذاری می‌شد، ایجاد شده و به ساخت اطلاعی جمله ارتباط نداشته است. همچنین ترتیب خطی سازه‌های جمله در این نمونه‌های زبانی یافت‌شده از متون فارسی میانه زردشتی به صورت ترتیب خطی بی‌نشان جمله‌های زبان فارسی یعنی به صورت فاعل + مفعول + فعل بوده است و هیچ‌یک از سازه‌های جمله به دیگر جایگاه‌ها در جمله برای دریافت خوانش نشان‌دار حرکت نکرده‌اند. با توجه به این ویژگی‌های مطابقت مفعولی در فارسی میانه یعنی مبتنی بر زمان بودن و عدم ارائه خوانش نشان‌دار به مفعول جمله، استفاده از رویکرد دالریمل و نیکولوا (2011) مبنی بر مطابقت مفعولی به دلیل ساخت اطلاعی مفعول جمله برای تحلیل این نمونه‌های زبانی از فارسی میانه زردشتی دارای کفایت توصیفی نیست.

با توجه به شواهد زبانی یافت‌شده از فارسی میانه زردشتی و بررسی ویژگی‌های رابطه مطابقت بین سازه‌های این جمله‌ها که عبارت‌اند از وجود مطابقت مفعولی برای فعل‌های گذرا که در ساختمان آن‌ها از ستاک گذشته استفاده شده است، عدم وجود وندهای ساخت‌واژی متفاوت برای سازه‌های فاعل و مفعول، عدم وجود مطابقت مفعولی برای فعل‌های گذرای دارای مشخصه زمان به‌غیر از زمان گذشته ساده، عدم تأثیر حالت مشخص‌بودگی و جاننداری مفعول بر ایجاد مطابقت مفعولی و ترتیب بی‌نشان سازه‌های جمله در نمونه‌های زبانی یافت‌شده دارای مطابقت مفعولی می‌توان گفت این مطابقت مفعولی نشان‌دهنده روند تغییرات تدریجی و درزمانی در زبان فارسی میانه زردشتی برای پیدایش نظام کنایی موجود در زبان‌های ایرانی امروزی بوده است. این نظام مطابقت در زبان فارسی میانه نخست برای فعل‌های گذرای دارای مشخصه زمان گذشته ساده بدون وجود نظام حالت متفاوت برای فاعل و مفعول به وجود آمده است و سپس با توجه به گسترش کاربرد زبان برای تمامی گروه فعل‌های متعدی (هم گذرا و هم کنایی) ایجاد شده است.

۵. نتیجه

پژوهش حاضر با مبنا قرار دادن تحقیق دالریمل و نیکولوا (2011) مبنی بر مطابقت مفعولی توسط سازه‌های مفعول که در جمله مبتداسازی شده‌اند، به بررسی مطابقت مفعولی در زبان فارسی میانه زردشتی پرداخت. بررسی نمونه‌های زبانی نشان داد که مطابقت فعل و فاعل از نظر مشخصه‌های فاعلی در زمان ماضی متعدی انجام نشده است، به گونه‌ای که اگر در این زمان، جمله دارای سازه مفعول

نبود، فعل جمله از نظر مشخصه‌های شخص و شمار بدون در نظر گرفتن مشخصه‌های متناظر فاعل تنها به صورت سوم شخص مفرد صرف می‌شده است و اگر در جمله سازه مفعول وجود داشت، فعل از نظر مشخصه‌های شخص و شمار با مفعول جمله مطابقت داشته است. بررسی مطابقت مفعولی در فارسی میانه زردشتی نشان داد: ترتیب اجزای خطی جمله در نمونه‌های زبانی به صورت بی‌نشان فاعل + مفعول + فعل بوده است، نشانه‌های ساخت‌واژی متفاوتی برای سازه‌های فاعل و مفعول به کار نرفته است، مطابقت مفعولی در زمانی به غیر از زمان گذشته ساده برای افعال متعدی وجود نداشته و همچنین حالت مشخص‌بودگی و جاننداری مفعول در ایجاد مطابقت مفعولی تأثیرگذار نبوده است. در مجموع با توجه به نتایج به دست آمده از تحلیل مطابقت مفعولی در فارسی میانه زردشتی و مقایسه آن با نتایج تحقیق دالریمل و نیکولوا (2011) می‌توان نتیجه‌گیری کرد که در فارسی میانه زردشتی مطابقت مفعولی بر اساس ساخت اطلاعی مفعول جمله ایجاد نشده است، بلکه این مطابقت یک پدیده نحوی مبتنی بر زمان بوده که تنها در زمان گذشته ساده برای فعل‌های گذرا به وجود آمده است و می‌تواند نشان‌دهنده روند تغییرات تدریجی و در زمانی در فارسی میانه زردشتی برای پیدایش نظام کنایی موجود در زبان‌های ایرانی امروزی باشد.

۶. پی‌نوشت‌ها

- | | |
|---------------------------------------|---------------------------|
| 1. Agree | 26. Swahili |
| 2. Minimalist Programme | 27. Fulfulde |
| 3. Logic form | 28. Baker |
| 4. Phonetic form | 29. Riedel |
| 5. Agreement | 30. Chichewa |
| 6. Dalrymple & Nikolaeva | 31. Referential agreement |
| 7. OBJECT | 32. voice |
| 8. OBJECT θ | 33. Ngunga et al. |
| 9. Nikolaeva | 34. Bantu |
| 10. Differential Object Marking (DOM) | 35. Ditransitive |
| 11. Bossong | 36. Goal |
| 12. Comrie | 37. Theme |
| 13. Croft | 38. Seidl, Dimitriadis |
| 14. Hopper & Thompson | 39. Bjerva & Börstell |
| 15. Definiteness | 40. Dalrymple & Nikolaeva |
| 16. Animacy | 41. Khanty |
| 17. Austronesian language Palauan | 42. Topicalization |

- | | |
|-----------------|-------------------|
| 18. Givon | 43. GOAL |
| 19. Bentley | 44. CAUSEE |
| 20. Woolford | 45. Butt and King |
| 21. Palauan | 46. Moravcsik |
| 22. Danon | 47. Bobaljik |
| 23. Hebrew | 48. agent |
| 24. Santesteban | |
| 25. Basque | |

۷. منابع

- آموزگار، ژ.، و تفضلی، ا (۱۳۸۲). *زبان پهلوی، ادبیات و دستور آن*. تهران: توس.
- *ارداویراف‌نامه* (۱۳۸۲). فیلیپ ژینیو. ترجمه ژ. آموزگار. تهران: معین و انجمن ایران‌شناسی فرانسه.
- ارانسکی، ی، م. (۱۳۷۸). *زبان‌های ایرانی*. ترجمه ع. ا. صادقی، تهران: سخن.
- بررسی دستنویس م. او. (۱۳۷۸). آوانویسی و ترجمه از متن پهلوی: کتایون مزداپور. تهران: آگه.
- *بندهش* (۱۳۶۹). گزارنده: مهرداد بهار. تهران: توس.
- رضائی باغ‌بیدی، ح. (۱۳۸۸). *تاریخ زبان‌های ایرانی*. مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی: تهران.
- روایت آذرفرنگ فرخزادان (۱۳۸۴). آوانوشت، ترجمه و توضیحات: حسن رضائی باغبیدی. تهران: دایره‌المعارف بزرگ اسلامی.
- کتاب پنجم دینکرد (۱۳۸۶). آوانویسی، ترجمه، تعلیقات و متن پهلوی: ژ. آموزگار و ا. تفضلی. تهران: معین.
- کریمی، ی. (۲۰۱۱). *بازبینی حالت مطلق در ساخت کنایی (ارگتیو)*. پژوهش‌های زبانی، ۳ (۲)، ۹۵ - ۱۱۴.
- *وزیدگی‌های زادسیرم* (۱۳۸۵). ترجمه و تحقیق م. ت. راشد محصل. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

References

- Āmuzgār, J., & Tafazzoli, A. (2003). *Pahlavi Language, Its Literature and Grammar*. Tehran: Toos.
- *Ardā-Virāf-nāmeḥ* (2003). Translation and research by Jaleh Amouzegar. Tehran: Moein - French Iranian Studies Association [In Persian].

- Budahehshn (1990). Translated by Mehrdad Bahar. Tehran: Tous [In Persian].
- Butt, M., & King, T. H. (1996). Structural topic and focus without movement. *Online Proceedings of LFG*.
- Chomsky, N. (2000). Minimalist inquiries: the framework. In Roger Martin, David Michaels & Juan Uriagereka (eds.) *Step by Step: Essays on Minimalist Syntax in Honor of Howard Lasnik*, 89–155. Cambridge, MA: MIT Press.
- Corbett, G., Greville. (2006). *Agreement*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Dalrymple, M., & Nikolaeva, I. (2011). *Object and information structure*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Dānāk u Mainyo -ī Khard (1913). Pahlavi, Pazand and Sanskrit texts by E.T.D. Anklesaria, Bombay.
- Hopper, P.J., & Thompson, S.A. (1984). The discourse basis for lexical categories in universal grammar”, *Language* 60, 703–752.
- Baker, M.(2008). *The syntax of agreement and concord*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bjerva, J., & Börstell, C. (2016). Morphological Complexity Influences Verb -Object Order in Swedish Sign Language. In *Proceedings of the Workshop on Computational Linguistics for Linguistic Complexity (CL4LC)* (137 -141).
- Bentley, M. E. (1994). *The syntactic effects of animacy in Bantu languages*. Bloomington, IN: Indiana University. (Doctoral dissertation.)
- Bobaljik, Jonathan D. (2008). *Missing persons: a case study in morphological universals*. *The Linguistic Review* 25, 203–30.
- Bossong, G. (1985). "Empirische Universalienforschung: Differentielle Objektmarkierung in den neuiranischen Sprachen". *Ars Linguistica (in German)*. doi:10.5281/zenodo.4697660.
- Comrie, B. (1981). *Language universals and linguistic typology*. Oxford: Basil Black -well.
- Croft, W. (1988). Agreement vs. Case marking and direct objects. In Michael Bar -low

- & Charles Ferguson (eds.), *Agreement in natural language: Approaches, theories, descriptions*, 159–180. Chicago: University of Chicago Press.
- Croft, W. (1990). *Typology and universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
 - Danon, G. (2002). Case and formal definiteness: The licensing of definite and indefinite noun phrases in Hebrew. Telaviv: University of Telaviv. (Doctoral dissertation.)
 - Dēnkard Book 5 (2007). Transliteration, translation, commentaries and Pahlavi text by Jaleh Amouzegar & Ahmad Tafazzoli. Tehran: Moein [in Persian].
 - Josephs, L.S. (1975). *Palauan Reference Grammar*. Honolulu: The University Press of Hawaii.
 - Georgopoulos, C. (1991). Syntactic variables: Resumptive pronouns and A' binding in Palauan. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
 - Givón, T. (1976). Topic, pronoun and grammatical agreement. In Charles Li (ed.), *Subject and topic*, 149–188. New York: Academic Press.
 - Hopper, P.J., & Thompson, S.A. (1984). "The discourse basis for lexical categories in universal grammar", *Language* 60, 703–752.
 - Karimi, Y. (2011). A Reanalysis of the Absolutive Case in the Ergative Construction. *Linguistic Researches*, 3(2), 95–114.
 - Lodhi, A. Y. (2002). "Verbal extensions in Bantu (the case of Swahili and Nyamwezi)", *Africa & Asia*, 2, 4–26.
 - Manuscript, M.U. 29 (1999). Transliteration and translation of the Pahlavi text by Katayoun Mazdapour. Tehran: Agah [in Persian].
 - Moravcsik, E. (1974). Object -verb agreement. *Working Papers on Language Universals*, 15, 25 -140.
 - Moravcsik, E. A. (1978). On the distribution of ergative and accusative patterns. *Lingua*, 45(3 -4), 233 -279.
 - Nikolaeva, I. (1999). Object Agreement, Grammatical Relations, and Information Structure. *Studies in Language*, 23, 331–376.

- Nikolaeva, I. (2001). Secondary Topic as a Relation in Information Structure. *Linguistics*, 39, 1–49.
- Ngunga, A. S. A., Duarte, F. B., & Camargos, Q. F. (2016). Differential object marking in Mozambican languages. *Diversity in African languages*, 333.
- Oranski, I. M. (1999). *The Iranian Languages*. Translated by A. A. Sadeghi. Tehran: Sokhan.
- Pawlak, N. (2012). Morphological coding of verb -object agreement in African languages. *Rocznik Orientalistyczny*, T. lxxv, z. 1, 2012, (s. 158–170).
- Riedel, K. (2009). *The syntax of object marking in Sambia: A comparative Bantu perspective*. Leiden: University of Leiden (Doctoral dissertation.)
- Rezaei Baghbidi, H. (2009). *The History of Iranian Languages*. Tehran: Centre for Great Islamic Encyclopedia. [In Persian].
- Rivāyat ī Ādurfarrōbay ī Farrōkhzādān (2005). Transcript, translation and description by Hassan Rezaei Baghbidi. Tehran: Islamic Encyclopedia [in Persian].
- Santesteban, M., Pickering, M. J., & Branigan, H. P. (2013). The effects of word order on subject–verb and object–verb agreement: Evidence from Basque. *Journal of memory and language*, 68(2), 160 -179.
- Seidl, A., & Dimitriadis, A. (1997). The Discourse Function of Object Marking in Swahili, *Proceedings of CLS 33: The Main Session*, 373–389.
- Tallerman, M. (1998). The uniform Case -licensing of subjects in Welsh. , 15(1), 69 - 133. <https://doi.org/10.1515/tlir.1998.15.1.69>.
- Vizidagihā ī Zādisparam (2006). A Research by Mohammad Taqi Rashed Mohassel. Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies [in Persian].
- Woolford, E. (1995). "Object Agreement in Palauan: Specificity, Humanness, Economy and Optimality". In *University of Massachusetts Occasional Papers in Linguistics 18: Papers in Optimality Theory*, eds. J. Beckman, S. Urbanczyk, and L. Walsh. Amherst: GLSA.

- Woolford, E. (2000). Object agreement in Palauan: Specificity, humanness, economy, and optimality. In Ileana Paul, Vivianne Phillips & Lisa Travis (eds.), *Formal issues in Austronesian linguistics*, 215–245. Dordrecht: Kluwer Publishers.